

desnici prilaze niže obrazovani sa rigidnijom strukturom mišljenja (Gress 1994, S. 79). Prema jednom ranijem istraživanju birača SRS iz ratnog perioda, ova grupa obuhvata sve statusne kategorije pođednako (jer je nacionalistička i čvrstorukaška dimenzija nadmoćna nad socijalnom). Ovo se objašnjava ratnom situacijom i tzv. "hiperpatriotizmom" koji se ne da razdvojiti od ksenofobije i šovinizma (Branković 1994, str. 49). U ratu je socijalni karakter ekstremne desnice nespecifičan i pođednako prisutan kod svih struktura (tzv. partija bubašvaba, ima je svuda). Slični rezultati dobijeni su u istraživanju biračkog tela Le Penove stranke (Gress 1994, S. 202, Loch 1994, S. 230). U redovima nemačkih republikanaca 1989. i glasačkom telu iste stranke bilo je prilično policijskih službenika (Jaschke 1991, S. 81). Bilo bi zanimljivo i kod nas istražiti biračke sklonosti policije i vojske ka ekstremnoj desnici. U kriznom i konfliktnom procesu smene generacija izmanipulisane omladinu (od ratnih romantičara do kriminalaca) povezuje potraga za identitetom. U vrednosnom pogledu omladinski šovinizam je antigerontokratska reakcija na komunistički internacionalizam, a novi ratnici reaguju na generaciju bratstva i jedinstva svojih roditelja i nastavnika. U situaciji kada je deo bivše države zahvaćen građanskim ratom rasla je nesigurnost i strah, podložnost manipulaciji i retradicionalizaciji. Iracionalne kampanje sa podelom na patriote i izdajnike širile su bes, mržnju, inat i anksioznost što je snažno ojačalo ekstremno desničarsku orijentaciju biračkog tela u Jugoslaviji. U Nemačkoj desničari su reakcija na ekološki pacifizam, a u bivšem DDR-u, slično Jugoslaviji, prisutan je otpor protiv levičarskih roditelja. Ipak bi bilo pogrešno šovinističko desničarsko shvatanje patriotizma tumačiti pretežno vakuumom vrednosti posle urušavanja socijalizma, a zapostaviti buđenje dugih procesa međunacionalnih napetosti na Balkanu koje su domaće elite hazardnom politikom aktivirale.

Uopšte bi u teorijama o fašizmu trebalo pažljivo ispitati vrednost sve učestalijih kulturalističkih objašnjenja nastanka savremenog desnog ekstremizma. Kulturalističke teorije o fašizmu oživljavaju u poslednja dva desetleća u skladu sa prilično raširenim zaokretom misli o društvu od proučavanja uticaja ekonomskih činilaca ka isticanju kulturnih i vrednosnih činilaca. Društvenoekonomskim proučavanjima autoritarizma i fašizma isteklim iz Frankfurtske kritičke teorije i ostalih struja marksizma protive se različite kulturalističke sinkretičke verzije funkcionalizma, bihevizma i teorija o devijaciji. Ulumanovski osavremenjenoj Mertonovoj teoriji anomije nalaze se uporišta empirijskih istraživanja desnog ekstremizma i odbacivanja značaja ekonomskih činilaca. Ovde bi trebalo pokazati dva srodna karakteristična tumačenja ove vrste (Stöss 1995, Götz 1997), ali i suprotne nalaze dobijene u drugačije usmerenim istraživanjima. Gec je pokušao na tragu Dirkenove i Mertonove teorije o ekstremizmu kao aberatnom ponašanju, isteklom iz anomičnog stanja dezorijentisanosti usled rušenja ključnih vrednosti, da ispita prirodu desnog ekstremizma u zapadnom i istočnom delu Berlina. Pri tome je koristio Lumanovu dopunu pomenute funkcionalističke teze. Reč je o naporu pojedinca da na autoritaran način savlada društvenu složenost. Štesu je, pak, dopuna teorije o devijaciji i anomiji bila Fromova teorija o otuđenju lišena ekonomske dimenzije. Oba istraživača tvrde da su činoci digitalnog doba koji jačaju društvenu nesigurnost širi od gole ekonomske ugroženosti (Stöss 1995, 103) i da je kulturna i psihološka ugroženost važnija od ekonomske (Götz 1997, S. 393). Anomično stanje je naročito ispoljeno u bivšem DDR-u, gde su na delu krupne promene vrednosti: individualizacija, tercijalizacija, tehnološka modernizacija, supranacionalna integracija i sl. Kidaju se stare društvene veze i ruše stare vrednosne usmerenosti, a širi strah i nesigurnost. Gube se nacionalne granice, jačaju nadnacionalne sponne i migracije. Novi etnocentrizam uperen je protiv globalizacije (Stöss 1995, S. 103) i u osnovi je averzija na složenost